

IRODALOM

Har Pintérmel
sok szeretettel és gratulációval
Bp. 1979 VIII. 6. Ocskó

A FERENCREND TÖRTÉNETÉNEK KUTATÁSA MAGYARORSZÁGON 1945-1976

Ez az ismertetés, a kérdéssel foglalkozó kutatók tájékoztatására készült. Áttekinti a Rend eddig ismert, fellelhető anyagát, a Rend történetével kapcsolatos irodalmat, és tájékoztatást ad a szlovákiai levéltárakban őrzött ferences anyagról.

Elöljáróban szeretnénk megemlíteni, hogy a klasszikusnak számító, ma is kézikönyvnek tekinthető munkák a század második és harmadik évtizedében íródtak és jelentek meg: Karácsonyi János: Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig. 1-2. kötet. Bp. 1922-1924. Szabó György Piusz: Ferencrendiek a magyar történelemben. Adalékok a magyar ferencrendiek történetéhez. Bp. 1921.

Rátérve tulajdonképpeni témánkra, elsőnek Frey Jácint 16 oldalas füzetét szeretnénk megemlíteni: A kapucinusok Mórrott 1695-1945. Bp. 1945. Kapucinus nyomda, amely ma már "kézikönyvnek" számít, ugyanis a móri rendház levéltári anyaga időközben csaknem teljesen megsemmisült.

Nagyon érdekes témát és nagy időszakot dolgoz fel P. Unyi Bernardin OFM: Sokácok-bunyevacok és a bosnyák ferencesek története. (Schoacaci et bunevacii historiaeque Ordinis Fratrum Minorum in Bosnia.) Bp. 1947. Magyar Barát, Kapisztrán ny. Vác. (Gyöngyösi ferences könyvek 10.) könyve.

A rend legújabbkori történetéből egy részkérdést tár elénk a következő mű: A Magyar Szentföld tíz éve (1936-1946) Bp. 1947, Magyar Szentföld, Műegyet. ny.

Összefoglaló, de sajnos nagyon rövid a kapisztránus rendtartomány történetét latin nyelven tárgyaló cikk: Historia compendiosa provinciae. Megtalálható a Schematismus almae provinciae S. Joanni a Capistrano Ordinis Fratrum Minorum S. P. N. Francisci in Hungaria anno bissextili 1948-ban. Bp. 1948, 10-18. p.

Talán éppen a kapisztránusok fenti munkájának hatására a mariánus rendtartomány is készített egy összefoglalót a provincia történetéről, ami kb. egy évvel később jelent meg. Brevis historia et descriptio activitatis provinciae O. F. M. S. Mariae Hungariae. — A Szűz Máriáról nevezett magyar ferences rendtartomány rövid története és tevékenységének leírása. — Schematismus provinciae Sanctae Mariae in Hungaria Ordinis Fratrum-Minorum S. P. N. Francisci anno 1949. Bp. 1949. 10-33. p. Latin és magyar nyelven olvasható.

Ugyanebben az évben jelent meg Frey Jácint másik munkája: Die Beziehungen der Kapuziner zu Ungarn bis zur Gründung des ersten Klosters 1595-1674. Bp. 1949. Kapuziner.

Négy év multán adták ki Monay Ferenc két jeles munkáját. Mindkettő a magyarországi minoriták történetével foglalkozik. Az egyik: De provincia Hungarica Ordinis Fratrum Minorum Conventualium memoriae historicae. In anniversario 250-mo suae restorationis. Roma, 1953, Tip. ARS-GRAF. Latinul íródott. A másik könyv ma-

gyarul jelent meg. Adatok a magyarországi és erdélyi minoriták irodalmi munkásságáról. Roma, 1953, Tip. ARS-GRAF.

Ezek után hosszú szünet következik, és az új publikációk sorát Magyar Arnold munkái nyitják meg: Schicksal eines Klosters. Das erste Franziskaner Kloster von Eisenstadt im Rahmen der Geschichte der marianischen Ordensprovinz. 1386-1625 című munkája Eisenstadt 1970. a Burgenländische Forschungen 60. köteteként jelent meg. Másik tanulmánya: Die Ungarischen Reformstatuten des Fabian Igali aus dem Jahre 1454. Vorgeschichte und Auswirkungen der Statuten. 1971-ben, Rómában az Archivum Franciscanum Historicumban került közlésre.

Nem sokkal később látott napvilágot Borsay Jenő és Mészáros Béla érdekes forráskiadványa is: Kivonatok a bajai ferences zárda Háztörténetéből. (1694-1840). Latiból fordította: Koszta István, jegyzetekkel ellátta: Kőhegyi Mihály. Baja, 1972.

Szűcs Jenő két tanulmánya folytatja a sort. Az egyik: A ferences obszervancia és az 1514. évi parasztháború. Egy kódex tanúsága. Bp. 1972 [1974] Levéltári Közlemények 43. évf. A másik: Ferences ellenzéki áramlat a magyar parasztháború és reformáció hátterében. Bp. Irodalomtörténeti Közlemények 1974.

Csaknem vele egyidőben publikálta Klaniczay Tibor nem kizárólag a ferencesekről foglalkozó cikkét: *Attivita letteraria dei francescani e dominicani nell' Ungheria. Angioina a Colloquio italo-ungherese sul tema: gli angioini di Napoli e di Ungheria* c. kiadványban, 1974, Rómában.

P. Dr. Szántó Konrád OFM igen érdekes és nagysikerű könyve: A jászberényi ferences templom története (1472-1972) is 1974-ben jelent meg Budapesten, az Ecclesia kiadónál.

Rómában 1975-ben került kiadásra P. Dr. Rákos Balázs Raymund OFM Conv.: *Ugye, Atyafiak? Isten szolgája P. Kelemen Didák, O. F. M. Conv. élete (1683-1744)* c. műve.

Ugyancsak tavaly jelent meg Budapesten az Ecclesia kiadónál P. Dr. Szántó Konrád OFM könyve: *Szószeptől a bitófaig. P. Gasparich Márk Kilit életregénye. Azt hisszük a ferences történetírásnak hasznára lenne, ha Szántó Konrád továbbra is ilyen aktívan foglalkozna a rend történetével.*

Ezzel áttekintettük az utolsó néhány évtized irodalmát a ferencesek magyarországi történetéről. Többnyire komoly forrásokon alapuló munkák, bár vannak közöttük olyanok is, amelyekben a szerző talán többet támaszkodott a saját fantáziájára, mint a forrásokra.

A további érdembeli és valóban hasznos művek megírásának alapja úgy véljük, a levéltári források feltárása és azoknak, legalábbis részben, közzététele.

Mint ismeretes 1950 körül Magyarországon a szerzetesrendeket részben feloszlatták, illetve a megmaradtak létszámát csökkentették. A levéltári és könyvtári anyagot állami levéltárak és könyvtárak gyűjtötték be, rosszabb esetben részben, vagy egészben megsemmisült. Ezen anyagokról csak a hatvanas, hetvenes években megjelent levéltári kiadványokból szerezhetünk információt.

Ugy tudjuk, ez az előadás az első kísérlet arra, hogy a ferences levéltári anyagokat áttekintse és rendszerezze. Ezt a munkát a Ferences Rend Levéltára rendezési munkái kapcsán végeztük el, s a kutatást mélyrehatóbban szeretnénk folytatni.

10 évvel ezelőtt P. Posta Benjamin fáradozásainak eredményeként alakult meg a Magyar Ferences Könyvtár és a Ferences Rend Levéltára. Ezek, mint önálló tudományos szakkönyvtár, illetve szaklevéltár működnek. A továbbiakban csak a Ferences Rend Levéltáráról fogunk beszélni.

A levéltár alapját az Egri Állami Levéltárból, később Heves megyei Levéltárból kiadott anyag képezte. Jelenlegi állománya az 1900-ban feloszlatott Provincia Sanctissimi Salvatoris in Hungaria és a XVIII. század közepén felállított Provincia Sancti Joannis in Hungaria általános iratai. A rendházak anyaga közül a jászberényit és a kecskemétiit találjuk meg itt. Van egy szép, de korántsem teljes gyűjtemény a rendházak Historia domusaiából. Rendtagok hagyatékait is őrzi a levéltár. A magyar történetre vonatkozó irat- és pecsétgyűjteménnyel rendelkezik. Tartalmaz továbbá világi magán-irathagyatékot. A rendezési munkák a múlt évben kezdődtek meg. Az elkészülő leltárt a levéltár teszi közzé.

Az anyag további ismertetését az 1903. évi állapotok, a Schematismus totius Ordinis Fratrum Minorum alapulvételével az egyes rendtartományok szerint fogjuk megtenni.

Provincia Sanctae Mariae Fratrum Minorum in Hungaria általános iratai kb. 1900-ig Pozsonyban a Štátny Archiv v Bratislave található. Az anyagot Balogh Ádám levéltáros rendezte, erről egy részletes leltárt is készített szlovák nyelven. A leltár megjelenése sokszorosított formában a szerző közlése szerint a közeljövőben várható. A századforduló után a rendtartomány központját Budapestre tették át. Az ezután keletkezett központi iratanyag a Magyar Országos Levéltárban található.

A rendházak közül az andocsi, felsősegesi és a nagyatádi rendház anyagát a Somogy megyei Levéltárban őrzik. A beckói, érsekújvári, galgóci, kismartoni, kör-möcbányai, malackai, nagyszombati, németújvári, nyitrai, okolicsnói, szakolcai és szentantali rendházak anyaga töredékesen, a nyitrai ház anyaga egészben Pozsonyba, a Štátny Archiv v Bratislavé került. Az esztergomi rendház iratait, most is működő rendház lévén, maga a ház őrzi. A bucsuszentlászlói és nagykanizsai házak anyaga a Zala megyei Levéltár gyűjteményének része lett. A pápai, sümegi, és veszprémi házak fondjai a Veszprém megyei Levéltárban található. A pozsonyi rendház anyagának az Archiv Mesta Bratislavy viseli gondját. A pruszkai és a zsolnai rendházak tekintélyes iratanyagát a Besztercebányai levéltár nagybiccsei fiókja, a Statny Archiv v Banskej Bistrici Pobočka v Bytci foglalja magában. A székesfehérvári rendház anyaga a Fejér megyei Levéltárban van, a szombathelyi é a Vas megyei Levéltárban.

A Provincia Sancti Joannis Fratrum Minorum in Hungaria általános iratai, mint már említettük a Ferences Rend Levéltárban található, most rendezik azokat. A rendházak közül a bajai, máriagyüdi és pécsi házak anyaga a Baranya megyei Levéltárba került. A bártfai, füleki, sebesi és sztropkói rendházak anyagából ami megmaradt, azt a Štátny Archiv v Bratislave őrzi. Az egri rendház iratainak nagyobb része a Heves megyei Levéltárban található. A jászberényi és kecskeméti rendházak anyaga a Ferences Rend Levéltárban, Budapesten van. A szécsényi ház fondját a Nógrád megyei Levéltárban, a váci ház anyagát a Pest megyei Levéltárban helyezték el. A simontornyai rendház fondját a Tolna megyei Levéltárban őrzik. A szegedi rendházé a Csongrád megyei Levéltárban a szigetvári é a Somogy megyei Levéltárban található. A szolnoki ház anyaga pedig a Szolnok megyei Levéltárban kapott helyet.

A ferences könyvtárak kéziratos anyagából jelentős mennyiséget, levéltári iratokkal vegyesen a pozsonyi egyetemi könyvtár kézirattára (Univerzitná Knižnica v Bra-

tislave) tartalmaz. Erről az Imrich Kotvan által készített katalógus (Rukopisy Univerzitnej Knižnice v Bratislave, Bratislava 1970.) tájékoztat bennünket.

A Provincia Sancti Stephani Regis Fratrum Minorum in Transilvania Hungariae anyagáról idáig sajnos semmit sem tudunk. 24 rendházról van szó, és azt hisszük ilyen mennyiségű irat nem tűnhetett el nyomtalanul. Más kutatók is keresték már, de eredménytelenül. Kosáry Domokos: A romániai levéltárak feudáliskori hungarica anyagáról. Levéltári Szemle 1975/2-3. sz. munkája is csak az eddig kiadott forrásközlésekre és irodalomra hivatkozik.

A Provincia Sanctae Elisabethae Ordinis Fratrum Minorum Conventualium in Hungaria et Transilvania általános iratanyaga a Borsod-Abauj-Zemplén megyei Levéltárban található. Ugyanitt van az eperjesi, firtoshegyi és miskolci rendházak anyaga is. Az imregi és a szepescsütörtöki rendházak iratait Kassán, a Štátny Archiv v Kosciciach őrzi. A nyirbátori rendház levéltára a Szabolcs-Szatmár megyei Levéltárban, a szegei házé pedig a Csongrád megyei Levéltárban kapott helyet.

A Provincia Austriaco-Hungarica Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum rendházai közül a budapesti ház és plébánia töredékes anyagát a Budapest Főváros Levéltára gondjaira bízták. A máriabesnyői rendház iratait a Pest megyei Levéltárban, a móri rendház anyagából megmaradt nagyon csekély részt a Fejér megyei Levéltárban találjuk meg. A tatai rendház levéltárát a Komárom megyei Levéltár gondozza Esztergomban. A pozsonyi rendház terjedelmes anyagát az Archiv Mesta Bratislavyban leljük meg.

A Magyarországon 1782-ben feloszlatott klarisszák iratait, illetve a rájuk vonatkozó anyagot a Magyar Országos Levéltárban (Helytartótanács, Magyar Kamara Archivuma) találhatjuk. Van rájuk vonatkozó anyag a Provincia Sanctae Mariae általános iratai (Štátny Archiv v Bratislave) és a pozsonyi mariánus rendház (Archiv Mesta Bratislavy) iratai között is.

Csóka Ferenc

Ez az ismertetés 1976. nov. 3-án Lublinban hangzott el lengyel nyelven. Az eredeti magyar szöveget Dávid Mária fordította lengyelre.

NÓGRÁDI ÉVSZÁZADOK

Salgótarján, 1976.

Újabb kötettel gazdagodott a megyei olvasókönyvek száma és ez önmagában is öröndetes. Bebizonyosodott, hogy a történelmi olvasókönyveknek létjogosultságuk van helyileg és országosan is. Az általuk betöltött számos funkció közül nehéz lenne bármelyiket is kiemelni, megfordítva a kérdést, szinte megoldhatatlan feladatot jelentene egy minden igényt kielégítő dokumentumközlés összeállítása és közzététele a megyei levéltárak számára. Az utóbbi szempont kielégítése nem elsősorban a szakmai felkészültség, hanem az anyagi és forrásanyagbeli korlátok miatt lehetetlen.